

РОЗДІЛ 7. СТРУКТУРА ТА ЕТАПИ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

7.1. Сутність системного підходу до комплексного економічного аналізу діяльності підприємства. Етапи проведення аналізу

Головним об'єктом внутрішнього й зовнішнього економічного аналізу є будь-який суб'єкт господарювання (підприємство, комерційний банк, страхова компанія та інші або організаційно-правові форми їхніх об'єднань) та його структурні підрозділи. Суб'єкт господарювання є складною соціально-економічною системою з багатоаспектною господарською діяльністю та різноманітними зовнішніми й внутрішніми економічними зв'язками. Складність суб'єкта господарювання зумовлює необхідність застосування при проведенні економічного аналізу принципу комплексного, системного підходу, який є одним із головних принципів економічного аналізу. В повній мірі це стосується й такої складної економічної системи, як підприємство.

Сутність комплексного, системного підходу в економічному аналізі діяльності машинобудівного підприємства полягає в тому, що у взаємозв'язку та взаємозумовленості досліджуються й оцінюються:

- показники роботи кожного окремого структурного підрозділу машинобудівного підприємства: ділянки, цеху, підрозділу виробництва, представництва, філії, дочірнього підприємства та ін.;
- загальні результати діяльності машинобудівного підприємства та внесок і вплив на їхнє формування кожного його структурного підрозділу;
- усі види діяльності машинобудівного підприємства: основна, фінансова, інвестиційна;
- усі види ресурсів машинобудівного підприємства та ефективність їхнього використання;

- соціальна сфера машинобудівного підприємства та його екологічний стан;
- умови функціонування машинобудівного підприємства: звичайні, кризові або форс-мажорні, та їхній вплив на загальні результати його діяльності;
- параметри зовнішнього середовища: попит на продукцію, ємність ринків, ціни, конкуренти, постачальники, інформаційне й правове забезпечення та інше, а також їхній вплив на результати діяльності машинобудівного підприємства та його структурних підрозділів;
- участь і результати зовнішньоекономічних відносин та їхній вплив на загальні результати діяльності машинобудівного підприємства;
- рейтинг конкретного машинобудівного підприємства та його місце в системі більш високого рівня управління: в економічному регіоні, галузі національної економіки, країні, об'єднанні країн, світовій економіці.

Складність і багатоаспектність оцінок зумовили проведення економічного аналізу в декілька етапів.

7.2. Етапи комплексного економічного аналізу

Комплексний економічний аналіз діяльності машинобудівного підприємства розподіляється на етапи, наведені в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1

Етапи економічного аналізу

Етап	Зміст етапу
1	Зображення об'єкта економічного аналізу як системи
2	Визначення умов функціонування та розвитку об'єкта економічного аналізу у вигляді системи показників економічної діяльності
3	Складання інформаційної моделі системи, її підсистем та прямих і зворотних зв'язків між ними
4	Визначення взаємозв'язків між господарськими явищами та факторами для кількісної оцінки їхнього впливу на стан системи
5	Введення конкретних даних про діяльність системи в інформаційну модель; моніторинг стану системи
6	Робота з моделлю системи
7	Узагальнення та оформлення результатів економічного аналізу для прийняття управлінських рішень

Перший етап. Об'єкт комплексного, системного аналізу надається як система, яка має конкретну мету, завдання та визначені умови функціонування й розвитку. З позицій системного підходу підприємство – є складною системою, яка містить взаємопов'язані елементи: засоби праці, предмети праці, трудові та фінансові ресурси, технології, інформацію, продукцію, роботи, послуги. Як будь-яка система, машинобудівне підприємство має вхід (потоки сировини, матеріалів, паливно-енергетичних, трудових та інших ресурсів) і вихід (матеріальні потоки продукції і нематеріальні потоки робіт промислового призначення, фінансових, маркетингових, аудиторських, консалтингових та інших послуг. В операційному процесі виробничі ресурси поєднуються та перетворюються в продукти виробництва за допомогою технологічних ресурсів.

Метою діяльності машинобудівного підприємства є максимізація прибутку та вартості майна, яким воно розпоряджається. Звідси випливає мета економічного аналізу – пошук резервів підвищення ефективності діяльності, в першу чергу, за рахунок раціонального використання ресурсів, зростання обсягів реалізації, а, отже, і показників прибутку.

На другому етапі здійснюється обґрунтування системи показників, доцільних для використання при оцінці умов функціонування та подальшого розвитку машинобудівних підприємств. Система показників складається з інтегральних, оціночних, узагальнюючих, синтетичних та аналітичних показників, які використовуються в загальній практиці ведення економічного аналізу, а також з індивідуальних показників, які враховують специфічні вимоги та галузеві особливості машинобудівних підприємств.

На третьому етапі створюються: інформаційна модель системи з визначенням її підсистем, їхніх функцій та прямих і зворотних зв'язків між підсистемами, а також інформаційні моделі підсистем з визначенням їхніх структур, функцій та прямих і зворотних зв'язків між елементами підсистем. Ці інформаційні моделі є впорядкованою сукупністю взаємопов'язаних економічних показників та їхніх факторів декількох порядків. На базі розроблених інформаційних моделей складають загальну блок-схему комплексного, системного економічного аналізу, та визначають послідовність його проведення.

На четвертому етапі досліджуються взаємозв'язки між господарськими явищами та фактори, за допомогою яких можливо надати кількісну оцінку стану системи та її підсистем. Кількість

обраних факторів залежить від суб'єкта, мети і завдань економічного аналізу. На машинобудівних підприємствах частіше за все проводиться аналіз оціночних і узагальнюючих показників, який, як правило, доповнюється для забезпечення зворотного зв'язку дослідженням впливу результативних показників на аналітичні, що характеризують окремі сторони господарської діяльності. Часто використовуються також й інтегральні показники, що дозволяє виявити загальний стан підприємства з урахуванням впливу окремих господарських явищ.

На п'ятому етапі комплексного, системного економічного аналізу для того, щоб представити параметри моделі в кількісному вимірюванні, в інформаційну модель системи, складену на третьому етапі, вводяться конкретні дані про роботу об'єкта, які оновлюються із встановленою періодичністю, тобто здійснюється моніторинг стану системи.

На шостому етапі ведеться робота з утвореною інформаційною моделлю системи, яка призначена для оцінки діяльності машинобудівного підприємства як системи, для виявлення та оцінки резервів підвищення ефективності його господарської діяльності. Оцінка передбачає виділення впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів, порівняння з вітчизняними та іноземними підприємствами, і, у першу чергу, з конкурентами.

Аналогічно здійснюється аналітична підтримка кожного управлінського рішення (стратегічного, перспективного, поточного, оперативного) на всіх стадіях його технології.

Оскільки виявлення резервів є головною метою економічного аналізу, воно проводиться за декілька періодів. Це дозволяє створити систему пошуку резервів для їхньої подальшої реалізації.

На сьомому, завершальному, етапі здійснюються: узагальнення результатів економічного аналізу; оцінка внеску структурних підрозділів металургійного підприємства в загальні результати його діяльності; документальне оформлення та підготовка «Пояснювальної записки», «Звіту для загальних зборів акціонерів» та ін.

Таким чином, комплексний, системний економічний аналіз повинен охоплювати всі види економічного аналізу та проводитися своєчасно й оперативно, що вимагає використання сучасної комп'ютерної електронно-обчислювальної техніки та програмного забезпечення аналітичної роботи.

7.3. Класифікація показників діяльності машинобудівного підприємства

Характерною особливістю економічного аналізу є використання системи показників. Залежно від конкретних мети, виду аналізу, рівня спеціалізації машинобудівного підприємства використовуються різноманітні економічні показники, їхні різні співвідношення, деталізація або навпаки – узагальнення. В сукупності система показників надає якісну та кількісну оцінку господарської діяльності конкретного об'єкта економічного аналізу.

Чисельність економічних показників потребує їхньої систематизації, впорядкування та класифікації для подальшого практичного використання. Нижче наведено класифікацію економічних показників за різними ознаками.

1. За ознакою ступінь охоплення господарських явищ та процесів, що підлягають оцінці, економічні показники поділяються на: інтегральні, або всеохоплюючі (наприклад: інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства або конкретного виду продукції); оціночні (наприклад: фінансові результати; продуктивність праці або виробничого устаткування); узагальнюючі (наприклад: рентабельність виробництва; витрати на 1 грн реалізованої продукції); часткові, або локальні, що охоплюють частину ресурсів або процесів; продуктивність праці; середня заробітна плата; фондовіддача); індивідуальні; заробітна плата окремого робітника; витрата енергоносія.

2. Класифікація показників діяльності машинобудівного підприємства за ознакою вид учасника ринкових відносин є доцільною тому, що в ринкових умовах система показників, яка використовується для проведення економічного аналізу, повинна орієнтуватися на усіх конкретних учасників ринку та враховувати інтереси кожного з них: власників (акціонерів), управлінців, трудового колективу, податкових органів, профспілок, постачальників, кредиторів, споживачів та ін.

Показники, які відображають фінансові результати, прибутковість діяльності підприємства, грошові потоки, платоспроможність та ефективність діяльності цікавлять майже всіх учасників ринкових відносин, незважаючи на наявність у них різних інтересів.

3. Показники діяльності машинобудівного підприємства за ознакою мети економічного аналізу поділяються на дві групи.

3.1. Показники, які характеризують економічний потенціал машинобудівного підприємства. Вони використовуються в маркетинговому

аналізі для визначення сильних та слабких сторін підприємства й для оцінки можливості банкрутства, а також враховуються іншими учасниками ринку.

3.2. Показники, які характеризують економічну діяльність підприємства в цілому. Як правило, це показники, з яких складається звітність підприємств (вартість майна підприємства, фінансові результати, грошові потоки за видами діяльності та ін.).

4. За ознакою стадія економічного аналізу при проведенні зовнішнього економічного аналізу розрізняють дві системи показників.

4.1. Система показників експрес-аналізу. Це показники складу, структури й динаміки майнового стану підприємства та його фінансових результатів.

4.2. Система показників поглибленого дослідження, до якої належать показники фінансової звітності та показники-фактори, які впливають на загальний фінансовий результат й показники, що характеризують інші види діяльності.

5. Залежно від вимірювачів показники, що підлягають економічному аналізу, поділяються на натуральні, або фізичні, умовно-натуральні, вартісні та відносні.

6. Залежно від характеру явищ і процесів, які охоплюються, та від призначення показники економічного аналізу поділяються на: технічні, техніко-економічні й фінансові.

7. Залежно від спрямованості оцінки показники економічного аналізу диференціюються на: результативні та витратні.

Проведення повного комплексного економічного аналізу з використанням великої кількості показників неможливо без використання комп'ютерної техніки. Комп'ютеризація економічного аналізу дозволяє впровадити систему моніторингу та створювати власне інформаційне забезпечення діяльності підприємства та його структурних підрозділів у статичі та динаміці. Для аналізу стану та розвитку кон'юнктури на вітчизняних і світових ринках використовуються дані зовнішніх спеціалізованих інформаційних агентств і комерційних центрів, які збирають, систематизують, аналізують інформацію та надають інформаційні послуги. Альтернативою є ведення внутрішньої інформаційної бази маркетинговими службами підприємства, але світовий досвід підтверджує більш високу якість та ефективність використання даних зовнішніх інформаційних центрів.

7.4. Проведення повного комплексного економічного аналізу діяльності підприємства в ринкових умовах

Підвищення ролі аналізу та актуальність його удосконалення в ринкових умовах об'єктивно зумовлені рядом причин: метою діяльності підприємств у ринкових умовах (максимізація прибутку); недосконалістю офіційних методик оцінки діяльності підприємства в період становлення ринкових відносин; необхідністю об'єктивної, прозорої та гласної оцінки результатів діяльності для потреб усіх учасників ринкових відносин. У силу перерахованих причин необхідна зміна традиційної послідовності проведення економічного аналізу діяльності суб'єкті господарювання, що викладена в деяких роботах та офіційних методиках. Існуючі економічні умови посилюють потребу в тематичному фінансовому аналізі як складовій частині комплексного, системного економічного аналізу. В більшості посібників і монографій, надрукованих в останнє десятиріччя, мета фінансового аналізу формулюється, як встановлення та оцінка фінансового стану підприємства. Але при усій важливості фінансового аналізу не слід розповсюджувати мету одного із розділів економічного аналізу на мету проведення повного економічного аналізу – виявлення внутрішньовиробничих резервів підвищення ефективності діяльності для прийняття управлінських рішень щодо їхньої мобілізації.

Головним джерелом стійкого фінансового стану підприємства або іншого суб'єкта господарювання є прибуток від реалізації продукції, робіт чи послуг. Тому аналіз прибуткової діяльності, витрат на виробництво, трудових показників, зовнішньоекономічної діяльності розглядається як складова повного комплексного економічного аналізу, в кінцевому результаті якого визначається фінансовий стан підприємства. Послідовність проведення складових частин повного комплексного економічного аналізу надано на рис. 7.1.

Результати внутрішнього комплексного економічного аналізу узагальнюються в «Пояснювальній записці», яку складають про господарську діяльність підприємства, зокрема машинобудівного, до річного звіту.